

Стефан Пајовић
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
stefan@capsred.com

821.163.41.09-32 Andrić I.

908:624.21

https://doi.org/10.18485/ai_most.2017.ch20

АНДРИЋЕВА ПРИЧА МОСТ НА ЖЕПИ У КОНТЕКСТУ НАТПИСА НА МОСТОВИМА

Приликом изградње мостова, устаљена је пракса да се они посвете одређеним натписом. У раду се наводи неколико примера савремених натписа на мостовима у Србији и окружењу. Расправља се о природи тих натписа и импликацијама евентуалног одсуства таквих табли, као што је случај у причи Иве Андрића *Мост на Жеји*“ Иако је првобитно постојао текст везировог записа, он ипак није уклесан, тако да је мост остао безимен. Напоследку се испитује каква би била симболика натписа да он јесте постављен и на који начин би се уклопио у савремену праксу посвећивања мостова.

Кључне речи: мост, Иво Андрић, *Мост на Жеји*, натпис, посвета, табла

Симболика мостова је одувек превазилазила њихову архитектонску вредност, што се најбоље види у *тагнит опис*-у Иве Андрића (1892–1975), роману *На Дрини ћуџрија*. У конструкцији самог моста, било у стварности, било у књижевности, запажено место заузима посвета, односно табла којом се истичу информације везане за градњу моста, попут имена неимара и инвеститора, као и године изградње. Заправо, који ће подаци бити унети и на који начин, јесте изузетно битно питање о коме Андрић пише у поменутом роману. Штавише, постављање табле у неким случајевима може изостати у потпуности, што

само по себи готово да је значајније од присуства табле, шта год на њој било записано.

Управо један такав мост без посвете срећемо у Андрићевој приповеци *Мост на Жейи* објављеној 1928. године (Задужбина Иве Андрића 2011: 1076), чија је главна тема изградња моста који заиста у тренутку писања нема, нити је претходно имао инфо-таблу. Пре него што детаљније размотримо Андрићево опхођење према овој тематици, на неколико примера ћемо показати на који начин се мостови посвећују, односно какав је садржај на таблама које се стављају на њих.

Слика 1: Табла посвећена Вилијаму Кларку испред будимске стране Ланчаног моста.

Прва табла коју смо одабрали као пример стоји на Сечењијевом ланчаном мосту [Széchenyi lánchíd] у Будимпешти, у Мађарској. Градња моста је започела 1840. године, а отворен је непуну деценију касније, 1849. године. Пројектовао га је енглески инжењер Вилијам

Тирни Кларк (1783–1852), који је у својој домовини познат по мосту Хамерсмит који је први viseћи мост на Темзи у Лондону, као и мосту Марлоу такође у Лондону. Ланчани мост у мађарској престоници му је донео светску славу и важан је по томе што су њиме први пут спојени Пешта и Будим, што је убрзало уједињене ова два града 1873. године. На табли на Слици 1 приказани су Кларков портрет у бар-рељефу уз његово име и презиме, годину рођења, годину смрти и његову биографију исписану ситним словним фонтом. Такође, на табли су приказани обриси самог моста, једнога од препознатљивих симбола читаве Будимпеште.

Слика 2: Табла на Мосту на Ђурђевића Тари.

Након овог архитектонског драгуља деветнаестог века, на Слици 2 можемо видети таблу на Мосту на Ђурђевића Тари у Црној Гори, који је у време зидања био највећи друмски мост од армираног бетона у Европи. Овај бисер југословенског градитељства прве половине двадесетог века премошћује величанствени кањон реке Таре, а табла која је постављена на његовом почетку пружа путнику све релевантне податке о изградњи моста: крупнијим фонтом су исписани назив моста и име и презиме (укључујући

средње слово) пројектанта, Мијата С. Тројановића (1902–1984) југословенског инжењера који је био професор на Универзитету у Београду. Ситним словима је записан период изградње, назив фирме која је била извођач радова и у позадини су угравирани обриси моста, попут дизајна табле на раније поменутом Ланчаном мосту.

Слика 3: Табла на Варадинском мосту у Новом Саду.
У доњем десном углу је умањени приказ локације
табле на стубу моста.

На мостове се табле не постављају искључиво током иницијалне градње, већ и током обнове након рушења, која су током историје честа колико и чиновни изградње. Таква је ситуација са мостом „Дуга“ или Варадинским мостом, који премошћује Дунав код Новог Сада, спајајући град са суседним Петроварадином у Срему. Продукт неимара из доба социјализма срушиле су НАТО бомбе приликом ваздушне агресије на Савезну Републику Југославију у рано јутро 1. априла 1999. године. Већ наредне године мост је обновљен и свечано пуштен у саобраћај, након што су склоњене барже које је поста-

вила војна инжињерија како би грађани прелазили са једне стране реке на другу. Том приликом је са спољашње стране стуба са новосадске стране постављена пригодна табла (видети Сliku 3) на којој су уједначеним фонтом исписана имена двојице главних пројектаната, датум рушења, датум поновне изградње,¹ као и списак свих предузећа која су учествовала у његовој обнови.

Напошетку, на Слици 4 можемо видети таблу скромног изгледа постављену 2010. године након санације моста преко Великог бачког канала у Врбасу, коју је открио тадашњи председник владе Аутономне Покрајине Војводине. Од свих мостова које наводимо, овај у Врбасу је најједноставније конструкције, што се може закључити само према изгледу табле, на којој је упечатљиво то што је поименице наведен „др Бојан Пајтић“ који није директно био повезан са поправком моста, већ једино путем функције коју је обављао, тако да је натпис помало комичан, о чему су писали српски медији.²

Слика 4: Церемонија отварања реконструисаног друмског моста у Врбасу.

¹ На табли је наведен датум „28. септембар 2000. године“, али су прва кола прешла преко моста месеца октобра исте године.

² Примера ради, дневни лист *Блиц* у издању од 15. септембра 2010. године преноси вест о отварању моста под насловом: „Пајтић отворио мост и таблу са својим именом“.

Када смо утврдили које се све информације записују на таблама на мостовима, можемо анализирати како нам то Иво Андрић приповеда историју неименованог моста у Босни. Стварни мост на реци Жепи је највероватније изграђен крајем шестнаестог века, у доба када је у оближњем Вишеграду на Дрини подигнут мост Мехмед-паше Соколовића, јер се претпоставља да су неимари припадали истој школи. (Čelić, Mujezinović 1969: 165) Тачна година изградње, извођач и наручилац посла нису познати, тако да су ови подаци више ствар легенде него фактуалности. Ово јесте лоше за историјску науку, али је повољно по књижевника какав је био Андрић, који је недостатак архивских података искористио да приповеди сопствену повест моста.

У краткој причи *Мост на Жепи* задужбинар је извесни „велики везир Јусуф“ кога историја не познаје као стварну личност, тако да је он у потпуности имагинаран. Андрић наводи како је он пореклом из босанског села Жепа и након тешког животног раздобља током ког се борио за превласт на царском двору, сада жели да дарује мост своме завичају. За неимара унајмљује „једног Италијана“ који до краја приче остаје неименован, што је значајан податак за разумевање поруке читаве приче, што и Стојановић истиче, повезујући неимарову анонимност са „другим светом“ који није географски појам. (2003: 267) Он се осамљује током трајања градње у једној брвнари на брду са којег има поглед на градилиште моста. Наглашавајући идиосинкратичност безименог градитеља, Андрић истиче како је тај човек особен до те мере да је његово чудновато понашање за мештане загонетно колико и конструкција величанственог белог моста који се помала иза скела. Његову усредсређеност најбоље описује Циганин Селим: „а кад би готов, пође у Стамбул и превезосмо га на скели, одљума на оном коњу: ама да се једном обазрије јал на нас јал на ћуприју! Јок“.

(Andrić 2004: 35) Оваква пословична равнодушност у складу је са начином на који Италијан умире *након* завршетка изградње моста, у повратку за Цариград. Није случајност ни када се у *На Дрини ћуприја* вест о смрти Мехмед-паше саопштава читаоцу само једну страницу након што је велики везир одобрио постављање китњасте посвете на плочу на вишеградском мосту. (Andrić 1963: 64–65)

После лика везира и неимара, трећи лик у причи јесте „један млади, а учени цариградски муалим, који је био из Босне родом“ (Andrić 1963: 35–36), а који нуди везиру своје стихове којима би овај великаш посветио своју задужбину. Из истог пасуса сазнајемо за праксу именовања јавних грађевина у Османском царству: „као на сваку јавну грађевину, урезати натпис да се зна кад је зидана и ко је подиже“. (Andrić 1963: 36) Чини се да мост није ништа другачији од осталих важних здања и у тој држави поседује пре свега световну симболику, односно готово да је поистовећен са каквим административним центром смештеним у дивљини удаљене провинције. Запажамо да подаци које треба уклесати, кад је ћуприја зидана и ко је подиже, одговарају садржини савремених табли које смо навели као примере. Хронограм³ који је муалим саставио и понудио великом везиру гласи:

Кад Добра Уйрава и Племенића Вешћина
Пружише руку једна другој,
Настаде овај красни мост,
Радост поданика и дика Јусуфова
На оба света (Ibid).

Према предлогу, након ових пригодних стихова треба да стоји везиров печат са његовим именом и пре-

³ У преводу са грчког: „запис у времену“, што је савршена метафора за табле на мостовима.

зименом, али и лична девиза: „У ћутању је сигурност“. Јусуф је дуго већао да ли да прихвати предочени текст, зато што су га походиле црне мисли, попут: „свако људско дело и свака реч моју да донесу зло“ (Andrić 1963: 37). Посвећивање моста, односно речи које би у њега биле уклесане, биле су главни разлог да их велики везир избрише део по део, прво стихове, потом своје име и презиме и на послетку, чак и уопштену девизу, која се налазила на небројано других званичних докумената. Овим поступком везир настоји да предупреди зло од кога је, према њему, најделотворнија одбрана *ћушање* (Стојановић 2003: 268), односно остављање грађевине без табле. „Тако остаде мост без имена и знака“ (Andrić 2004: 38), гласи завршна реченица приповести о изградњи моста и невоља са његовим именовањем.

На крају нас приповедач временским скоком унапред враћа у садашњост и сопствено искуство моста. Он казује како је дошао на идеју да састави причу о његовом пореклу:

То је било једног вечера кад се [онај који ово прича] враћао из планине, и уморан, сео поред камените ограде на мосту. Били су врели летњи дани, али прохладне ноћи. Кад се наслонио леђима на камен, осети да је још топал од дневне жеге. Човек је био знојав, а са Дрине је долазио хладан ветар; пријатан и чудан је био додир топлог клесаног камена. Одмах се споразумеше. Тада је одлучио да му напише историју. (Andrić 2004: 38)

Посреди је ни мање ни више него разумевање између човека и камена, које колико год необично звучало јесте могуће, само под једном претпоставком: да је мост на неки начин *жив*, тачније, *анимиран*. Попут човека који поседује способност да регулише своју телесну температуру, тако и камен остаје топао у хладној летњој вечери када

га наратор спознаје. Заправо, читава прича јесте сведочанство о онтолошкој природи моста као грађевине која живи сопственим животом, чији је саставни део име које носи и табле где је оно записано. Јусуф због тога страхује да именује мост, јер све што бива ословљено, мора, у неку руку, имати рок трајања, односно постаје *смрћино*. Када се на почетку Шекспировог *Хамлеџа* појави дух покојног краља, стражари верују да ће им се обратити тек када га ослове (Šekspir 1964: 20), јер онострани ствари заправо ни немају имена пошто је именовање очигледно од великог значаја за протоколе овога света. У *Мосту на Жейи* у том сазнању вероватно лежи разлог повучености Италијана који је свестан да ствара архитектонско уметничко дело које ће надживети њега самог и коме ће се у вековима који долазе дивити сви што га виде. Из истог разлога млади муалим такође остаје без властитог имена, јер он двоструко ствара: поезију која ће бити уклесана у мост, друго уметничко дело. Уосталом, сам приповедач, за кога можемо претоставити да је Андрић лично, одлучује да директно не открије свој идентитет читаоцу. У његовом случају је јасно да он у потпуности разуме симболику моста на ушћу Жепе у Дрину; стварног моста који готово да живи сопственим животом, ништа мање прожет симболиком од оног из легенди и прича о његовом настанку.

Овај камени мост је изграђен на старом путу за Вишеград и дуг период је био скрајнут због своје локације у дивљини Босне. Тек 1966. године, изградњом акумулационог језера за нову хидроелектрану у Бајиној Башти, мост је измештен око пет стотина метара узводно, ближе центру села Жепе. Пресељење је изведено веома пажљиво, тако да се мост одлично уклопио у своју нову локацију, иако је приликом преноса заокренут пун круг, тако да је његова низводна фасада постала узводна фасада. (Čelić,

Муџезиновић 1969: 168) Као што смо већ истакли, мост је до тренутка измештања био без икаквог обележја, што је и навело Андрића да о њему напише приповетку. Након селидбе, у стени изнад моста постављена је табла следеће садржине:

Овај мост је споменик неимарству 16. вијека. Угрожен акумулационим језером на Дрини, пренесен је овдје са моста Жепе 1967. да и даље служи покољењима.

Слика 5: Табла на мосту на Жепи, постављена 1967. године, а оштећена 1992. године.

Важно је истаћи да је сам мост до тренутка пресељења свакако био оштећен услед протока времена, употребе и временских прилика, али није био намерно рушен. Исто се не може рећи за чувену ћуприју на Дрини која је делимично рушена током оба светска рата. Наравно, вишеградски мост се налази на важној саобраћајници, тако да је то главни разлог што је био миниран, док је мост на Жепи постављен на сеоској саобраћајници од локалног

значаја. Током последњег рата на простору Босне, деведесетих година двадесетог века, мост није оштећен, али иронично, новопостављена табла јесте (видети Сliku 5). Неколико рафала ју је оштетило, што је симболично само по себи; мост остаје нетакнут, али његово име бива оскрнављено. Оваква историја моста нам указује да табле на мостовима поседују особену симболику која се може сазнати и растумачити у причи *Мост на Жейи*.

Наиме, све табле које смо раније навели као примере, садрже властита имена, махом градитеља тих мостова. Ланчани мост у Будимпешти нам даје и биографију свог творца; Мост на Тари титуле свог инжењера („проф. инж.“); На „Дуги“ су наведена оба пројектанта са све њиховим подугачким титулама, док је на мосту у Врбасу наведена политичка функција, академско звање и име и презиме човека који је само открио таблу, али лично није учествовао у поновној изградњи. Јусуф, с друге стране, не само да није желео да запис на табли велича његова постигнућа као великог везира, већ није желео ни да се његово име помене, чак ни кроз девизу која је колико год била мудра, ипак шаблонска. Оваквим поступком, везир је исказао необично висок степен скромности који је „уграђен“ у мост, тако да та грађевина може живети сопствени живот без именованја ктитора или времена настанка. Врло је могуће да у овом поступку лежи тајна његове дуговечности и потпуне изузетости од друштвених превирања у виду ратова, којих протеклих векова, нажалост, у Босни није недостајало. Остале наведене табле су све само не скромне, јер отворено величају неимаре и организације које су их подигле, тиме их по значају стављајући *испред* мостова који тим чином губе своју симболику која је присутна у Андрићевим делима. Другим речима, на данашње мостове се више гледа као на нужност путем које, попут средства, њихови градитељи остварују сопствену визију. Оваквим поступком,

мост као онтолошки појам бива инхибиран и не може остварити дуговечност, барем не ону коју поседује мост на реци Жепи који и дан-данас премошћава две босанске обале. Стиче се утисак да именовани мостови о којима се све зна, краће трају од оних који су алтруистички поклоњени на службу народу. Стојановић истиче да „за прелазак преко понора мост је добар и без натписа – натпис није нужан, а добротинственост, без којег моста нема, јесте“. (2003: 270) Изградити мост је стога *неседичан* чин, док свако својатање ове грађевине значајно скраћује њен век трајања и сврсисходност.

Као пример присвајања мостова од стране инжењера, навешћемо пример новосадског моста „Слободе“, који је попут суседног Варадинског моста, срушен у бомбардовању 1999. године, само осамнаест лета након завршетка изградње, 1981. године. Његов пројектант, академик проф. др Никола Хајдин, присећа се како је реаговао на вест о рушењу „најважнијег моста који је икада пројектовао“:

Кад сам чуо да је срушен, у првом тренутку сам био одузет, у шоку. Али та одузетост брзо ме је прошла. Прибрао сам се и пошто се моја професија састоји у градњи а не рушењу, одмах сам почео да размишљам о томе шта би се могло урадити. Обишао сам мост, ишао чамцем од једног до другог дела, прошетао преко њега уздуж и попреко, целог га прегледао и закључио да се може поправити. Око 90 одсто стубова је неоштећено и према мојој процени, обим обнове био би између 35 и 40 одсто. (Kolundžija i dr. 2005: 85)

Из наведеног сећања увиђамо да иако је Хајдин очигледно емотивно везан за мост који је саграђен према његовом пројекту, он репарацији приступа прилично срачунато, изражавајући се пре бројевима, него речима. Као створитељ, он својој креацији не допушта да живи соп-

ствени живот,⁴ што је грешка које су свесни сви ликови Андрићеве приче и активно се одупиру да је не начине. Оконцу свега, навешћемо податак да када је мост „Слободе“ реконструисан 2005. године на њега није постављена никаква табла којом би се обележио тај догађај.⁵

Овај мост и данас спаја Нови Сад са Сремском Каменицом, баш као што је мост из Андрићеве приповетке функционалан део пута који спаја засеоке око Жепе. Да је он именован у доба своје изградње, извесно је да би његова судбина била другачија, а могуће је да данас не би постојао. Из тог разлога, писац придаје толики значај Јусуфовој дилеми да ли да путем табле именује мост који је наложио да се сагради. Посреди је питање које није нимало наивно, јер сеже у онтолошку суштину моста као грађевине и његове потоње симболике.

Извори и литература

- Andrić, Ivo. *Na Drini ćuprija*. Beograd: Prosveta, 1963.
Andrić, Ivo. *Most na Žepi*. Beograd: Dereta, 2004.
Задужбина Иве Андрића; САНУ; Библиотека Матице српске. *Библиографија Иве Андрића (1911–2011)*. Београд; Нови Сад, 2011.
Kolundžija, Zoran i dr. *Mostovi Novog Sada: mostovi Novog Sada u prošlosti i sadašnjosti*. 2. dopunjeno izdanje. Novi Sad: Prometej, 2005.
Čelić, Džemal, i Mehmed Mujezinović. *Stari mostovi u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: „Veselin Masleša“, 1969.

⁴ Усудићемо се да запазимо, колико год фриволно то запажање на први поглед било, да дотични мост бива срушен у години када навршава осамнаест година постојања, што је мерено људским животним веком, број година када се постаје пунолетан, односно самосталан.

⁵ Ову тврдњу заснивамо на сопством визуелном прегледу конструкције моста која се налази на копну са обе стране реке, деценију након што је мост поново пуштен у саобраћај.

Стојановић, Драган. „Највеће добро: ‘Мост на Жепи’“. *Лепа
дића Иве Андрића*. Нови Сад; Подгорица: Платонеум;
ЦИД, 2003. 259–271.
Šekspir, Vilijam. *Hamlet*. Beograd: „Branko Đonović“, 1964.

Stefan Pajović

ANDRIĆ'S SHORT STORY *THE BRIDGE ON THE ŽEPA*
IN THE CONTEXT OF INSCRIPTIONS ON BRIDGES

Summary

It is a common practice that during the erection of bridges they are dedicated with a certain inscription. The paper lists several examples of modern bridge inscriptions in Serbia and its surroundings. We discuss the nature of those inscriptions and the implications of the possibility of failing to place the info board, as is the case in Ivo Andrić's short story *The Bridge on the Žepa*. Although vizier's text originally existed, it was not eventually carved in, thus leaving the bridge nameless. Finally, we determine the symbolism of the inscription had it been posted and the way it would fit into the contemporary practice of bridge plaques.

Key words: bridge, Ivo Andrić, *The Bridge on the Žepa*, inscription, plaque